

"מגש הכסף" – מאה שנות כלכלה פוליטית בישראל (01-3798-1031)

ד"ר רונן מנדלקרן

ronen.mandelkern@gmail.com

שעת קבלה: נפתלי 532, יום ב' 14:00-15:00 (במהלך הסמסטר; בתיאום מראש בחופשות)
ניתן לתאם שעות קבלה נוספות במייל

כללי ומטרות

סוגיות כלכליות היו משך שנים רבות משניות בשיח הפוליטי בישראל, אולם בשנים האחרונות נראה כי מצב זה הולך ומשתנה, בין השאר בעקבות המחאה החברתית של קיץ 2011. בהתאם לכך, המדיה הכתובה והאלקטרונית מקדישה מקום וזמן נרחבים לדיונים במדיניות הכלכלית ובפוליטיקה של הכלכלה בישראל. סדרת הטלוויזיה "מגש הכסף" הדגימה זאת היטב, והפופולריות שהיא זכתה לה ממחישה את הרצון הגובר להכיר ולהבין טוב יותר את הכלכלה הפוליטית של ישראל.

מטרתו המרכזית של הקורס היא להציב את הדיון הכלכלי-פוליטי הציבורי והפופולרי בתוך הקשר היסטורי, השוואתי ותיאורטי. ההקשר ההיסטורי יאפשר לנו להבין את תהליך ההתפתחות של הכלכלה הפוליטית הישראלית ואת ההשפעות של מורשות העבר על שאלות ההווה. ההקשר השוואתי יאפשר לנו להכיר את הדמיון והשוני בין הכלכלה הפוליטית של ישראל ושל מדינות דומות לה, או כאלו שאולי היינו רוצים להדמות להן. ההקשר התיאורטי יסייע לנו לאפיין את הגישות הבולטות, והבולטות פחות, בדיון הכלכלי-פוליטי הפופולרי ולעמוד על הנחות היסוד שלהן ועל מגבלותיהן.

במהלך הקורס נכיר מושגים מעולם הכלכלה שעשויים להיות זרים למי שאינם בקיאים בנושא, אולם הדבר נלקח בחשבון ואין ציפייה מן המשתתפים בקורס להגיע עם רקע מוקדם בכלכלה. עם זאת, זהו אתגר שצריך להילקח בחשבון ומגביר את החשיבות, הגבוהה ממילא, של השתתפות רציפה ומתמדת בשיעורים ומילוי הולם של כל מטלות הקורס ובייחוד של מטלות הקריאה.

בפועל, שיעורי הקורס יעסקו במרכיבים שונים של הכלכלה הפוליטית של ישראל – שוק העבודה, מדינת הרווחה, אי-שוויון וכן הלאה. בכל שיעור נתמקד במרכיב אחד ונעסוק בהתפתחות ההיסטורית שלו, במאפייניו בהשוואה למדינות אחרות, בזוויות הניתוח של גישות תיאורטיות שונות ביחס אליו ובממשקים בינו לבין מרכיבים נוספים של הכלכלה הפוליטית הישראלית.

מטלות ומבנה הציון

1. הגשת שישה דוחות קריאה קצרים – 15% (2.5% כ"א)
2. השתתפות פעילה - 10%
3. עבודה מסכמת – 75%
4. נוכחות בשיעורים וקריאה לקראת השיעורים הן חובה. לא ניתן יהיה להגיש עבודה מסכמת במקרה של היעדרות לא מוצדקת ביותר מארבעה שיעורים.

דוחות קריאה קצרים

- עליכם להגיש שישה דוחות קריאה קצרים, בני חצי-עמוד עד עמוד (עד 250 מילים), על פריטי קריאה מתוך הסילבוס (למעט פריטים מסומנים ב-*; פריטים המסומנים ב-\$ עלולים להיות קשים למי שלא בקיא בשפת המחקר הכלכלי).
- כל דוח קריאה יכול: א. ציטוט מתוך הטקסט של משפט מפתח (או שני משפטים) (כולל הפנייה לעמוד); ב. הסבר קצר – 1-2 פסקאות – של הבחירה.
- הדוחות יוגשו באמצעות מערכת ה-moodle לפני תחילת השיעור המתאים (כלומר השיעור הראשון שבו מופיע הפריט) ויקבלו ציון עובר/לא עובר. במקרה של ציון לא עובר ניתן יהיה להגיש דוח נוסף (עד שני דוחות נוספים בסה"כ).
- אין להגיש יותר מדוח קריאה אחד לכל נושא בסילבוס.

השתתפות פעילה

- עליכם להגיע מוכנים לשיעורים, כלומר לאחר שקראתם כראוי את חומרי הקריאה, ולהשתתף באופן פעיל בשיעורים.

עבודה מסכמת

- עליכם לכתוב עבודה (2,500-3,000 מילים) בנושא לבחירתכם (באישור המרצה).
- הנחיות מפורטות לכתובת העבודה יינתנו במהלך הסמסטר.

סדר השיעורים ורשימת קריאה (כל הפריטים הם חובה, אלא אם צוין אחרת; ייתכנו שינויים ברשימת הקריאה, בהתאם לפרסום של מקורות חדשים)

שיעור 1: מבוא

שיעור 2: מודל הצמיחה – יסודות הכלכלה הפוליטית של ישראל

מיכאל שלו . 2004. "האם הגלובליזציה והליברליזציה 'נרמלו' את הכלכלה המדינית בישראל?" בתוך *שלטון ההון*, בעריכת דני פילק ואורי רם, ירושלים: מכון ון-ליר והקיבוץ המאוחד, 84-115.

דוד לוי-פאור. 2001. *היד הלא נעלמה: הפוליטיקה של התיעוש בישראל*. ירושלים: יד יצחק בן-צבי, פרק אחרון (260-269).

\$ אבי בן-בסט. 2001. "מסלול המכשולים לכלכלת שוק בישראל", בתוך *ממעורבות ממשלתית לכלכלת שוק: המשק הישראלי 1985-1998* בעריכת אבי בן-בסט, בייחוד 1-24.

קריאת רשות:

\$ יורם בן-פורת. 1989. "המשק הישראלי – חבלי צמיחה", בתוך *המשק הישראלי-חבלי צמיחה* בעריכת יורם בן-פורת, תל-אביב: עם עובד, 7-26.

אריה קרמפף. 2015. *המקורות הלאומיים של כלכלת השוק*. ירושלים: מאגנס, פרק 9 (222-240).

גרשון שפיר. 1993. "קרקע, עבודה ואוכלוסייה בקולוניזציה הציונית: היבטים כלליים וייחודיים", בתוך *התברה הישראלית: היבטים ביקורתיים*, (עורך: אורי רם), תל-אביב: ברירות, 104-119.

Kimmerling, Baruch. 1982. *Zionism and Economy*. Cambridge, MA: Schenkman Pub. Co. Ch. 1, pp. 1-17.

Ben-Porat, Guy. 2008. "Political Economy: Liberalization and Globalization." In *Israel Since 1980*, edited by Guy Ben-Porat, Yagil Levy, Shlomo Mizrahi, Arie Naor, and Erez Tzfadia, 91–116. New York: Cambridge University Press.

שיעור 3: עסקים והון

\$ חגית פינדר. 2011. "התפתחות האשראי החוץ בנקאי בישראל בעשור האחרון", רבעון לבנקאות מ"ו (169): 8–17.

דניאל ממן. 2008. "שינויים מבניים ב'כלכלה הגדולה' ובקבוצות העסקיות בישראל", משפט ועסקים ח: 57–123.

* שלו, מיכאל. 2004. "האם הגלובליזציה והליברליזציה 'נרמלו' את הכלכלה המדינית בישראל?" בתוך שלטון ההון, בעריכת דני פילק ואורי רם, ירושלים: מכון ון-ליר והקיבוץ המאוחד, 84–115, הסעיפים "מדינת הרווחה לעסקים" (97-99) ומבנה ההון והתחרות (101-103).

* אבי בן-בסט. 2001. "מסלול המכשולים לכלכלת שוק בישראל", בתוך ממעורבות ממשלתית לכלכלת שוק: המשק הישראלי 1985-1998 בעריכת אבי בן-בסט, סעיף "הרפורמות הפיננסיות" (7-17).

קריאת רשות:

לילך לוריא. 2015. "הפרטת הפנסיה התעסוקתית בישראל", בתוך מדיניות ההפרטה בישראל: אחריות המדינה והגבולות בין הציבורי לפרטי, בעריכת יצחק גל-נור, אמיר פז-פוקס ונעמיקה ציון, ירושלים: מכון ון ליר בירושלים, 320-356.

שיעור 4: עובדים ויחסי עבודה

לב גרינברג. 1996. "עובדים חלשים, עובדים חזקים", תיאוריה וביקורת 9, 61-80.

חיה שטייר. 2006. "שוק העבודה", בתוך אי/שוויון, אורי רם וניצה ברקוביץ' (עורכים), באר-שבע: הוצאת הספרים של אוניברסיטת באר שבע, 385-392.

* מיכאל שלו. 2004. "האם הגלובליזציה והליברליזציה 'נרמלו' את הכלכלה המדינית בישראל?" בתוך שלטון ההון, בעריכת דני פילק ואורי רם, ירושלים: מכון ון-ליר והקיבוץ המאוחד, 84–115, סעיף "שוק העבודה" (107-110).

קריאת רשות:

לב גרינברג, ההסתדרות מעל הכל, נבו (1993), מבוא, פרק I ופרק 6 (ע"ע 11-35, 113-130).

מיכאל שלו. 1993. "המיתון: ניתוח כלכלי-מדיני של האבטלה בישראל" בתוך החברה הישראלית: היבטים ביקורתיים, (עורך: אורי רם), תל-אביב: ברירות, 148-171.

גיא מונדלק. 2004. יחסי עבודה בעידן של תמורות, מחקר מדיניות 54, ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה.

שיעור 5: יוקר המחיה – הכלכלה הפוליטית של צרכנות וצרכנים

* יורם גבאי. 2009. כלכלה פוליטית: בין מראית עין כלכלית למציאות כלכלית. קו אדום. תל-אביב: הקיבוץ המאוחד, 92-100.

שיעור 6: משברים כלכליים ומדיניות מקרו-כלכלית

דניאל ממן וזאב רוזנהק. 2008. "מנכחים את הגלובלי: בנק ישראל ופוליטיקת ההכרח של הניאו-ליברליזם." סוציולוגיה ישראלית 1(1): 107–131.

Shalev, Michael. 1992. *Labour and the Political Economy in Israel*. Oxford and New York: Oxford University Press. Ch. 7.

Mandelkern, Ronen. 2015. "What Made Economists so Politically Influential? Governance-Related Ideas and Institutional Entrepreneurship in the Economic Liberalisation of Israel and beyond." *New Political Economy* 20 (6): 924–41.

קריאת רשות:

Mandelkern, Ronen, and Michael Shalev. 2010. "Power and the Ascendance of New Economic Policy Ideas: Lessons from the 1980s Crisis in Israel." *World Politics* 62 (3): 459–95.

* ניר קליין. 2003. "מחזורים פוליטיים ומדיניות כלכלית בישראל - 1980 עד 1999", סקר בנק ישראל 75: 7-22.

*Ben-Porath, Yoram. 1975. "The Years of Plenty and the Years of Famine—a Political Business Cycle?" *Kyklos* 28 (2): 400–403.

שיעור 7: מדינת הרווחה

ג'וני גל. 2007. "מה מייחד את מדינת הרווחה בישראל?" האוניברסיטה העברית בירושלים.

זאב רוזנהק. 2007. "דינמיקות של הכלה והדרה במדינת הרווחה הישראלית". בתוך דורות, מרחבים, זהויות: מבטים עכשוויים על חברה ותרבות בישראל, חגה הרצוג, טל כוכבי ושמרון צלניקר (עורכים), 317–349. ירושלים: מכון ון ליר בירושלים והוצאת הקיבוץ המאוחד.

Gal, John. 2010. "Is There an Extended Family of Mediterranean Welfare States?" *Journal of European Social Policy* 20 (4) (October 1): 283–300.

קריאת רשות:

שרון אסיסקוביץ. 2007. "גישת הפוליטיקה הביורוקרטית ומדינת הרווחה הישראלית". ביטחון סוציאלי 75: 39–64.

אברהם דורון. 2007. "עיצוב מדיניות הרווחה בישראל 2000-2005" בתוך: עיצוב מדיניות חברתית בישראל. ירושלים: מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל, ע"ע 33-57.

מיכל קורא . 2004. "שינויים במבנה מדינת הרווחה – מביטוח סוציאלי לשירות ממשלתי", *ביטחון סוציאלי* 67: 62-82.

Shalev, Michael. 2007. "The Welfare State Consensus in Israel: Placing Class Politics in Context." In *Social Justice, Legitimacy and the Welfare State*, edited by S. Mau and B. Veghte. Ashgate.

שיעור 8: הלאמה והפרטה

אייל טבת, שינויים מוסדיים בחברות ממשלתיות בישראל, מכון ון ליר בירושלים 2016.
רונן מנדלקרן ואריק שרמן. 2015. "הפרטה של שירותים חברתיים באמצעות מיקור חוץ" בתוך *מדיניות ההפרטה בישראל: אחריות המדינה והגבולות בין הציבורי לפרטי בעריכת יצחק גל-נור*, אמיר פז-פוקס ונעמיקה ציון. ירושלים: מכון ון ליר בירושלים. **אין צורך לקרוא את כל הפרק – יש להתמקד בחלק א' (267-275) ובחלק ג' (286-297)**

* של, מיכאל. 2004. "האם הגלובליזציה והליברליזציה 'נרמלו' את הכלכלה המדינית בישראל?" בתוך *שלטון ההון*, בעריכת דני פילק ואורי רם, ירושלים: מכון ון-ליר והקיבוץ המאוחד, 84–115, סעיף "הפרטה ודה-רגולציה" (104-107).

קריאת רשות:

אמיר פז-פוקס. 2015. "עובדים בעידן של הפרטה", בתוך *מדיניות ההפרטה בישראל: אחריות המדינה והגבולות בין הציבורי לפרטי בעריכת יצחק גל-נור*, אמיר פז-פוקס ונעמיקה ציון. ירושלים: מכון ון ליר בירושלים, 357–402.

מיכאלי, ניר. 2015. "הפרטה במערכת החינוך", בתוך *מדיניות ההפרטה בישראל: אחריות המדינה והגבולות בין הציבורי לפרטי בעריכת יצחק גל-נור*, אמיר פז-פוקס ונעמיקה ציון. ירושלים: מכון ון ליר בירושלים, 183–237.

מרון, אסא. 2015. "מגמות ותהליכי הפרטה בשירותים החברתיים בישראל", בתוך *מדיניות ההפרטה בישראל: אחריות המדינה והגבולות בין הציבורי לפרטי בעריכת יצחק גל-נור*, אמיר פז-פוקס ונעמיקה ציון. ירושלים: מכון ון ליר בירושלים, 87–137.

* יורם גבאי. 2009. *כלכלה פוליטית: בין מראית עין כלכלית למציאות כלכלית*. קו אדום. תל-אביב: הקיבוץ המאוחד, 126-120.

שיעור 9: אי-שוויון

טלי קריסטל, "הכלכלה הפוליטית של ישראל והגידול באי-השוויון בהכנסות 1970—2010", *סוציולוגיה ישראלית* טו (2) 282-311.

* מומי דהן, "חלוקת הכנסות", בתוך *אי-שוויון*, אורי רם וניצה ברקוביץ' (עורכים), באר-שבע: הוצאת הספרים של אוניברסיטת באר שבע, 189-196.

קריאת רשות:

טלי קריסטל, ינון כהן וגיא מונדלק. 2006. *האיגוד המקצועי וגידול אי השוויון הכלכלי בישראל 1970 – 2003*. ירושלים: מכון ון ליר בירושלים.

\$ מומי דהן. 2013. "האם כור ההיתוך הצליח בשדה הכלכלי?" *הרבעון לכלכלה*, 60: 107-152.

שיעור 10: הכלכלה הפוליטית של ישראל והמיעוט הערבי

שחאדה, מטאנס. 2007. *חסימת הפיתוח: המדיניות הכלכלית כלפי המיעוט הערבי בישראל*. חיפה: מדה - המרכז הערבי למחקר חברתי יישומי.

שיעור 11: הכלכלה הפוליטית של מלחמה ושלום

Ben-Porat, Guy. 2005. "A New Middle East? Globalization, Peace and the 'Double Movement'." *International Relations* 19 (1) (March 1): 39–62.

פלדמן, ניצן. 2009. "שלום כלכלי: תאוריה מול מציאות", *עדכן אסטרטגי* 12(3): 17-24.

שיעור 12: ממשבר כלכלי למחאה חברתית

מנדלקרן, רונן. 2011. "תגובת בנק ישראל ואגף התקציבים למיתון – עקרונות כלכליים ופוליטיקה מוסדית". *הרבעון לכלכלה*, 58 (1-2): 67–90.

זאב רוזנהק ומיכאל שלו. 2013. "הכלכלה הפוליטית של מחאת 2011: ניתוח דורי-מעמדי", *תיאוריה וביקורת* 41 (45-68).

קריאת רשות:

אביגור-אשל, אמית. 2015. "תלמד תצליח: ההבטחה הניאו-ליברלית ומחאת קיץ 2011", *סוציולוגיה ישראלית* טז (2): 31–55.

שיעור 13: סיכום